

שוב רכבת – שיבה – פולין

הרכבת שלנו אספה אנשים מכל המחוז של נובוסיבירסק. היו משפחות רבות שהוגלו מהשטחים הפולנים לשעבר, המסופחים ע"י הסובייטים ב-1939. המסע הזה, זה לא מה שהיה ב-1941. מה שהכי חשוב, לא הטרידו אותנו מטוסים גרמניים, לא היו קשיים מיוחדים בהצטיידות במזון. כמה שהמערב קרוב יותר, כך חם יותר. החברה בקרון הייתה נסבלת, לפעמים אפילו סימפטית. לרכבת שלנו, כנראה, הייתה דרגת דחיפות נמוכה מאד. זכות קדימה תמיד הייתה לרכבות הנעות ממערב למזרח. יותר ויותר נראו טרנספורטים עם ציוד תעשייה. כנראה היו אלה מתקנים של בתי חרושת גרמניים המפורקים ומועברים לרוסיה במסגרת פיצויים. פולין הייתה אמורה לקבל את חלקה בשלל. איך החלוקה התבצעה הלכה למעשה – התהלכו שמועות שונות. הרבה יותר מאוחר הייתה לי הזדמנות לשוחח עם חברי משלחת פולנית-סובייטית לפיצויים (שמו של אחד מהם הייה כמו שם משפחה שלי). הם ידעו וראו היטב לפי איזה צדק התבצעה החלוקה הזו. היו מערכות משא בהם האשנבים נחסמו ע"י גדר תיל. היו אלה חיילי וולאסוב המובלים למחנות בסיביר. לפני כן הזכרתי שבחזית הייתה פקודה לא לקחת אותם בשבי. המובלים למזרח היו אלה שנכנעו לבנות הברית כבר אחרי סיום פעולות האיבה. הבטיחו להם שלא יוסגרו לסובייטים. כנראה, אי-קיום הבטחות היא לרוב זכות יתר של המנצחים, במקרה קונקרטי, של הבריטים. להם היה ניסיון רב בכך. ב-39 הם הבטיחו לפולין דברים רבים. נו ומה? לא הרבה יותר טוב נראו עניינים אלה בזמן שיחות יאלטה, כשחילקו את אירופה לאזורי השפעה. נו ומה? סטאלין היה לא רק אלוף ברמאות. בתחנות הוא עלה אלפי מונים על בנות הברית. צ'רצ'יל היחיד קלט אותו ונתן לזה ביטוי בנאום בפולטון בפברואר 46 (צ'רצ'יל הודיע שמסך ברזל יחצה את אירופה, קומוניזם במזרח וחופש במערב – המתרגם). כמה שיותר מערבה כך נהיה חמים יותר. הספקנו לעבור 2 גבולות, פולני-סובייטי, זה הישן, מלפני המלחמה, מ-1939, וזה החדש, שאחרי המלחמה, מ-1945, תוצאה של הסכם יאלטה. האוכלוסייה המקומית הנוכחת בתחנות רכבת, קיבלה אותנו לא בידדות, הייתי אומר שאפילו בעוונות. "תראו, תראו – יהודונים, כנראה לא את כולם היטלר הספיק לשרוף". הם לא ידעו שברכבת שלנו היו גם פולנים החוזרים מגלויות סובייטיות.

בשטחים הפולנים פעל "משרד ממשלתי להגירה" - P.U.R. שם חילקו מרק חם ולחם. תחנת היעד של הרכבת שלנו הייתה שצ'צ'ין (Szczecin) – עיר נמל גדולה על גדות הים הבאלטי. פעם עיר יפיפיה, אחרי המלחמה הרוסה נוראית. פרקנו מהקרונות וכל אחד הלך לחפש בעצמו איזה שיכון בשכונות פחות הרוסות. תושבים ותיקים, גרמנים, כמעט כבר לא היו. או שברחו לבד (עד לגבול הפולני-גרמני החדש היה קרוב מאד), או שהגלו אותם. הגבלות בקשר לבחירת דירה אז עוד לא היו. מה שמצאנו – היה שלנו. ברחוב מאטייקו 28 (שם חדש) מצאנו בית – בלוק במצב ראוי למגורים. איש לא גר שם. היינו כמה משפחות. תפסנו את אחת הקומות – לא ראשונה ולא אחרונה (מסיבות ביטחון). התחלנו עם וילו להסתובב בחדרים מסקרנות טהורה. הסתבר שדירה זו הייתה שייכת פעם לאיזה נאצית ממעמד גבוה, פאולה קניג (Paula Koenig). מניירות המתגלגלים על הרצפה הסתבר שהיא הייתה צריכה להיות סופרת. בחדרים עדיין היו תלויות תמונות של ה"פירר", היה, על כן, במה "להתעלל". על מדף האח עמדה קופסת פח עגולה, בעלת מידות לא גדולות. בניעור, משהו זז שם. חשבנו שנפל לידינו אוצר נשכח. בפטיש ואיזמל פרצנו את הקופסה. הסתבר שזה היה כד-אפר, עם אפרו של, כנראה, אביה של אותה פאולה. כנראה הוא היה קצין צי, לפי מקטרת פורצלן קטנה, שהשתמרה בשלמותה. היה שם גם כפתור מתכת מחנות של מכנסיים. אני הסתדרתי בעבודה בסילוק פסולת בנין באובייקט מסוים, שם היה צריך להיות משרד דואר. את העבודות ניהל איש דואר שמלפני המלחמה, מהאזור המזרחי של פולין. שילמו לי לפי שעות. היינו מקבלים גם תלושים לחם ואישורי אספקה.

וילו, עם דודו פיניו, נסעו לשלזיה תחתית, כי שם, כביכול, היה צריך להימצא הדוד השני, אחיו של פיניו, לאייזר (Lajzer). נסיעה ברכבת, בזמנים ההם, הייתה דומה לאומנות הקרקס. הרכבות היו עמוסות מעבר

לכל דמיון. אנשים נסעו על גגות ועל מדרגת של קרונות, כמעט כמו באוטובוסים וחשמליות בטאשקנט. ברכבות של הימים ההם נסעו, בעיקר מבריחים – אנשים שחיפשו את מזלם במה שנקרא "השטחים המשוחררים" (שטחים מערביים של גרמניה שצורפו לפולין אחרי מלחמת העולם השנייה – המתרגם). הסתבר שליזר, אחיו של פיניו, באמת היה שם כבר זמן מה, עם אישתו מאניה (זאת מוודנה). הם באו ישר מדרוהוביץ' לשלזיה תחתית, לוואלבוז'יך. אחרי קבלת הידיעה הזאת מפיניו, השארנו, עם הניה, את שצ'יץ מאחורינו, וכיוונו את צעדינו לוואלבוז'יך. וואלבוז'יך היה אחת הערים הגדולות בשלזיה תחתית, מרכז של מכרות פחם. הייתה שם תחנת כוח גדולה, בית חרושת לזכוכית, מפעלים לבניית מיכון לכריית מחצבים, ועוד אובייקטים תעשייתיים רבים שהבטיחו עבודה לעשרות אלפי בני אדם. המלחמה לא נגעה בעיר, שהייתה מונחת בנוף פסטורלי של רכס הרי סודטים, מוקפת יערות. מסביב מגדלי מעליות של מכרות פחם. בעיר היו עדיין גרמנים רבים שעבדו במכרות, מתחת לאדמה (האזור היה גרמני עד 1945 – המתרגם). בזמן ההוא הגרמנים היו צריכים ללבוש על זרוע שמאל רצועת בד לבנה, בדומה לרצועות צהובות שיהודים לבשו בזמן הכיבוש. היהודים הרוב היו מתרכזים בערים ועיירות של שלזיה תחתית. היו גם פולנים רבים – מהגרים-חוזרים מדרוהוביץ', בוריסלאב, סטריי, לבוב, טארנופול, סטאניסלאב, וכו'. אך היהודים בלטו – מהגרים-חוזרים מרוסיה. מכאן את וואלבוז'יך, בשמו הישן: ואלדנבורג, כינו: יודנבורג.

אנחנו קיבלנו דירה במרכז העיר עצמו. וילו עבר לגור אצל דודו השני, לאייזר. לאייזר היה מנהלה של חנות בשר, אם לא מסיבה אחרת, אז בגלל היותו מומחה בעל כישורים גבוהים בענף הבשר עוד מלפני המלחמה. פיניו התחיל לעבוד במכרה, מתחת לאדמה, כחשמלאי. אני עבדתי כשרטט ואחר כך כקונסטרוקטור פרטי בנין ב"מפעל לבניית מכונות כרייה – בית היציקה על שם קארול" (לפנים CARLSHUTTE). הניה הסתדרה בעבודה ב"ועד היהודי", כמדפיסה. בואלבוז'יך היו מהגרים מצרפת, בעיקר כורים. הם מיד חזרו לאותה עבודה במכרות של וואלבוז'יך. הצעירים התגייסו לצבא, או למשטרה החשאית. רבים נקראו מיד לווארשה, לעבודה ב"משרד לביטחון פנים". כקבוצה אתנית הם נחשבו למשענת למשטר שאחרי המלחמה. רובם היו בצרפת חברים במפלגה הקומוניסטית.

בעבודה הינו מקבלים הקצבות מזון מוגדלות בתוקף השתייכותנו לתעשיית הפחם. בבית הייתה משרתת, גרמנייה. לסיכום, אפשר היה לחיות בואלבוז'יך הזאת, וגם לא רע. וילו התחיל לעבוד אצל רופא שיניים. זה היה הרי, המקצוע שעבר בירושה – אביו היה רופא שיניים לפני המלחמה, רק שעבד במחתרת, בצורה בלתי גלית, בלי רישיון רשמי. הזכרתי כבר מקודם, שלוילו הייתה הצלחה אצל נשים, לרוב מבוגרות ממנו. במובן זה אני הייתי איש סודו.

אחרי זמן מה החלטתי וגם מיד עברתי לוורוצלאב (ברסלאו בגרמנית – המתרגם). שם הרי התגוררה אהבת חיי הגדולה, אשתי לעתיד – גינה (שם חיבה מאוגניה – המתרגם). בקבלה לעבודה ב"משרד ממשלתי לשייט על אודרה" עזר לי גיסי לעתיד, אחד ממנהלי המוסד הזה. (אודרה או אודר, נהר בגבולה המערבי של פולין. צורף לפולין אחרי מלחמת העולם השנייה – המתרגם). גרתי אצל מכר רופא שיניים, מדרוהוביץ', ישנתי בחדר המרפאה, בו במשך היום היו מקבלים פציינטיים, וכבר השכס בבוקר הייתי צריך לקפל את מרבצי ורק בלילה לפרוס אותנו מחדש. התיידדתי עם הרופא הזה מאד. היה בחור כארוז, בעל חוש הומור, וקצת נטייה למוזיקה. עד כמה שאני זוכר, היה לי חלק כלשהו בשידוכו לרוסייה (למעשה טאטארית), גרושה. נולדה להם ילדה. בסופו של דבר הקשר התברר כלא מוצלח, ואחרי כמה שנים התפרק. היא נסעה לקנדה ויותר לא חזרה. הוא נשאר עם בתו בוורוצלאב.

ב"שייט" עבדתי שנתיים, כמתכנן קונסטרוקציות במחלקה הטכנית. מוסד זה היה משהו מאין קן של סנוביזם. עבדו שם נשים (הרוב) וגברים בעלי שאיפות אינטלקטואליות עליונות. זה קצת משך לכיוון של "החברה לעידוד הדדי בע"ם": אדון הקפטן, גברת אשת הקולונל, אדון יועץ ראשי, גברת מאגיסטר, וכו', מחלת תוארים. מלך שם דירקטור ראשי, אדון מהודר ומכובד, עם מזכירה לא פחות מכובדת ממנו. אדון דירקטור היה לפני המלחמה מהנדס בנין, מומחה

מצטיין בתחום זה. זה הוא שהיה מחברו של "חוק הבנייה של מדינת פולין" שמלפני המלחמה. את הכיבוש הגרמני הוא שרד על "ניירות אריים" (יהודי שחי בזהות פולנית – המתרגם), כמובן עם שם משפחה אחר. אפרופו שמות אחרים, או אם תרצו – החלפת שמות אחרי המלחמה. לפני המלחמה היו פרידלנדרים, גולדברגים, קאסטנבאומים, נוסבאומים, פומרנצים, פרובסטובים, טופרמנובים, ברנרים, אורבחים, הולצמנים, וינקלרים וכו'. אחרי המלחמה הופיעו פרסקים, זלוטניקים, פוזנאנסקים, גורלים, אדאמובסקים, מיכלקים, בצ'קובים, טופולסקים, ויניצקים, זאמברובסקים, דז'ביצקים, ויניארסקים, רוז'אנסקים, רומקובסקים, וכו' (קבוצת השמות הראשונה היא בעלת צליל גרמני, על כן יהודי, הקבוצה השנייה בעלת צליל פולני – המתרגם).

מנין זה בא ? אבכן, בזמן הכיבוש הגרמני היו אנשים שהצליחו להשיג, מה שנקרא "ניירות אריים" על שמות אחרים, בעלי צליל פולני עם אילן יוחסין לא-יהודי (תעודות לידה, רישומים בספרי כנסיה וכו'). בקבוצה זו היו כאלה שאחרי המלחמה היו חוזרים ללא דיחוי לשמותיהם שלפני המלחמה. מה הניע אותם ? סיבות היו שונות: אחדים משכה הנוסטאלגיה לעבר, למסורת, אחרים נאמנות וכבוד לאהובים שנרצחו ע"י הגרמנים. אלה שנשארו אחרי המלחמה עם השמות בעלי הצליל הפולני מתקופת הכיבוש, הניעו אותם לרוב נימוקים פרגמטיים. קודם כל – לא רצו לחזור לעבר, הם רצו לשכוח אותו ללא שוב (כאילו זה אפשרי ?). שנית – חשבו שבזה הם יקלו על חיי ילדיהם. אפשר להבין את אלה וגם אלה. בסופו של דבר, מבחינה מספרית, זאת הייתה קבוצה לא משמעותית.

קבוצה אחרת, מספרית משמעותית מאד, היוו אלה שתחת הכיבוש לא היו, וחזרו לפולין אחרי המלחמה, בעיקר מהמזרח. לשעבודה של פולין לפי מתכונת סובייטית היו דרושים קאדרים חדשים. בפולנים סטאלין אף פעם לא בטח. בקומוניסטים הפולניים הוא ירה בזמן הטיהורים של שנים 36 ו-37. לשארית הפלטה הזאת, שאיכשהו שרדה בנס, לא האמין עוד יותר. הוא היה סבור שזאת הייתה רשלנות פושעת והזנחה, מצידם של המנגנונים הידועים. למזימות של שנות 36 ו-37 אולי גם היה לו קשה לחזור (בעצם מי יודע ?), כי אנשים אלה חמקו מתחום השיפוט שלו, התגוררו בפולין, וארגון בתי דין מחוץ לתחום ברית-המועצות אפשרי היה וזה היה מתבצע גם מתבצע (פראג, סופיה, בודפשט, בוקארשט), אבל כבר לא בקנה מידה כזה כמו במוסקבה בשנים ההן. ואולי ההנהגה הפולנית הזאת, בנקודה הזאת, הייתה פחות איטית מאשר ההם שם, "בדמוקראציות עממיות" שהוזכרו לעיל ? מי יודע ? לכן החליטו להשתמש ביהודים.

סטאלין היה אנטישמי זואולוגי. מעולם לא השתחרר מתחושת נקמה על השפלות שפקדו אותו (ואולי הוא שכנע את עצמו בקיומן ?) מצידה של ה"חצר" הפנימית של לנין, בה תמיד הסתובבו המוני יהודים, אנשים בעלי מנטאליות אירופאית, ידע בשפות, אותם סטאלין לא השיג מעולם. עד סוף ימיו הוא לא למד שום שפה, והרוסית שלו עם מבטא גרוזיני צרמה, לבטח, את אוזנו של רוסי בעל אינטליגנציה ממוצעת, דבר שכלל לא הפריע לו להכריז על עצמו כעל "מומחה מצטיין לשפות".

אבל כה ערמומי היה וזהיר בנקודה זו, שמעולם, אפילו במילה, לא הסגיר בחברת זרים את טינתו, שגבלה בשנאה, ביחס ליהודים. פעם אחת בלבד, כפי שכותבת בתו, סבייטלנה, בספרה הראשון "20 מכתבים לידיד", ירק בכעס את המילים: "היא לא יכלה כבר למצוא לעצמה רוסי!". העניין היה ביהודי, מורוזוב, לו נשאה יותר מאוחר. אחר כך במילא הוא סחט ממנה גירושין ממורוזוב, למרות שהיה לה בן ממנו ונתנה לו את שמו של סבא – יוסיף.

את אשתו היהודייה של בנו מנישואיו הראשונים, קפטן תותחנים, יעקב, ציווה לעצור ולשלוח למחנה ריכוז כשהוא נפל בשבי הגרמני בזמן המלחמה. ההאשמה, כרגיל, הייתה אבסורדית (אותה, ללא ספק, הוא המציא בעצמו), שהיא עצמה שכנעה אותו לעשות את הצעד הזה, כדי שהוא, יעקב, יציל את חייו. דרך אגב, חרושצ'וב גם היה אנטישמי לא קטן, רק שאת כלתו היהודייה (הייתה לו כזאת במשפחה – אשת בנו, שנפל במלחמה) למחנה לא שלח. את חרושצ'וב אפשר לשייך לאנטישמים פרימיטיביים. אישור לכך אפשר למצוא בספר של טרסה טורנסקה: "הם".

שימוש ביהודים למטרות נלוות היה בנוי על כך, שאיישו ביהודים משרות גבוהות וחשובות ביותר במנגנוני הביטחון הפנימי (רומקובסקי, פייגין, סביאטלו, רוזאנסקי, בריסטיגרובה, ורבים אחרים). זה היה אמור להבנות על כך שיהודים ינקמו ברצון על עוולות שבוצעו בזמן הכיבוש, בהם לפעמים השתתפו גם טיפוסים פליליים, אלה מתחתית הסולם החברתי. המטרה הייתה הכללה של מיקרי ה"שימון" (תרגום לא מוצלח שלי למילת סלנג: "שמאלצובניק", שמשמעותה אדם שמסגיר יהודים לנאצים, או דורש כסף תמורת אי הסגרה – המתרגם). סטאלין קיבל, ללא ספק, מידע על טינות אנטישמיות בחלק מהחברה הפולנית. הנבזות הסטאלינית בנויה על גלגול האשמה על יהודים ויהודים בלבד. כאילו שבשב"כ הפולני לא היו פולנים, דבר שהוא סילוף גמור. אי-אפשר שלא להזכיר את הפוגרום בקיילצה ב-46 (42 יהודים נרצחו ע"י ההמון, בו היו גם שוטרים וחיילים. העילה, לא להאמין, רציחתו של ילד נוצרי ושימוש בדמו לאפית מצה. השנה היא 1946! – המתרגם). אי אפשר לשכוח את רציחות היהודים החוזרים למקומות מגוריהם הקודמים, את גרירת היהודים מתוך הרכבות ורציחתם, את רציחת היהודים-הפרטיזנים ע"י יחידות N.S.Z. (יחידות פרטיזנים פולנים שנלחמו בגרמנים ויחד עם זאת רצחו יהודים שניסו למצוא מסתור ביערות – המתרגם). אבל הכללה של עובדות מהסוג הזה הייתה מהווה עוול גדול ועלבון לזכרם של פולנים אצילי נפש אלה שתוך סיכון חייהם וחי משפוחיהם, השתדלו בדרכם, לעזור ליהודים, לתת להם מחסה, ולחלוק אתם, לפעמים, את פרוסת לחמם האחרונה. ב"יד ושם" הירושלמי ישנה "שדרת חסידי אומות העולם", ושם שותלים עצים כדי להנציח את האנשים טהורי הנפש, שעזרו ליהודים באסונם. מתנוססים שם שמות של חסידי האומות מכל אירופה. יש שם גם שמות פולניים לא מעטים.

בחזרה לעניין של החלפת שמות משפחה, רצייתי להזכיר את קיומה של מה שנקרא "נומנקלאטורה" (מינוח ?). הכוונה, כנראה, למשרות בכירות – המתרגם). בתקופה הראשונה כמו כן יותר מאוחר, כל עמדות המפתח במנגנון המדינה הן בסקטור הכלכלי והן בסקטור הפוליטי, היו מסוננות ומאושרות על ידי מחלקת כוח אדם של הועד המרכזי של המפלגה (הקומוניסטית – המתרגם). עובדה שלא מוטלת בספק, היא חלקם הגבוה יחסית של יהודים, בלא שום יחס למספרם הכללי של אוכלוסיית פולין.

לפני המלחמה בפולין היו 3.5 מליון יהודים, מתוכם רק בווארשה יותר מ-300,000. אחרי המלחמה נשארו בחיים מעטים (מספרים, לצערי, אני לא זוכר). היה גל גדול של יהודים ששבו מרוסיה. רובם התייחסו אל פולין כתחנת מעבר בלבד, ואחרי זמן קצר הם עזבו אותה – בצורה לגלית או בלתי לגלית, תוך הסכמה שבשתיקה של השלטונות של אז. לפי הערכות שלי בפולין נשארו כ-80,000 (עד לאקסודוס של שנת 56 ו-57). בקבוצה זו נכללו רבים בעלי כישורים המתאימים לשרות במשרות בכירות. היו גם חצי-אנאלפבטים לא מעטים, שבבילם השפה הפולנית הייתה כמעט שפה זרה. רבים מהם הוצבו במשרות ניהוליות בתעשייה, מסחר, ואפילו גבוה יותר. במקרה שלהם הקריטריון הבולט היה ה"אמון". זה לא סוד שלפחות 90 אחוז של הפולנים בתקופה זו לא נטו חסד לשלטון החדש. מה, אם כן, אפשר היה לעשות? כדי לעשות את המצב יותר אכיל לכלל האוכלוסייה, הם צוו להחליף את שמות המשפחה היהודיים לשמות בעלי צליל פולני. רובם הסכימו לכך, ואפילו די ברצון. היו גם כאלה שלא כל כך רצו, אבל יצאו מתוך הנחה, שאם אין את מה שאוהבים, אוהבים את מה שיש. בצורה זו נוצרו קוריוזים כמו שרול קייסטוט פוטצקי או משה היירונים ראדזיביל וכו'.

אלה שלא תאמו את קריטריונים, היו רק ספורים, והם עמדו הכי קרוב – תחילה לגומולקה ואחר כך לביירוט (שליטי פולין הקומוניסטית – המתרגם). אני מתכוון לברמן ומינץ וכמה מעוזריהם הקרובים (מספר 2 ו-3 במדינה. ברמן היה ממונה על שרותי הביטחון, ומינץ על הכלכלה – המתרגם). אלה נשארו עם שמות משפחה ללא שינוי. עובדה שהם היו בני אדם בעלי כישורים מקצועיים גבוהים מאד, בעלי השכלה מאוניברסיטאות וטכניונים של פולין מלפני המלחמה, וזאת מבלי להזכיר מעלות פוליטיות התואמות למשטר הנוכחי. התהלכה אז בדיחה שבכלכלה הפולנית שולט סיני: מין-שיר-ואנג (הכוונה למינץ ושני עוזריו: שיר וואנג).

כך ש"זידו-קומונה" בתקופה הראשונה שאחרי המלחמה, כלל לא הייתה מיתוס, אלא היא היוותה מציאות ריאלית, יומיומית. ("זידו-קומונה", מילת גנאי ליהודים המקשרת בין יהדות לקומוניזם, שניהם שנואים על הפולנים – המתרגם).

בשנים מאוחרות יותר במצב זה חל שינוי מוחלט. גדל דור חדש של בני אדם שרכשו את השכלתם אחרי המלחמה. לאנשים צעירים היו שאיפות משלהם שיכלו להתגשם רק דרך קבלה והפנמה של הסדר החדש, יותר או פחות, בכנות או בלעדיה. הרי ידוע: המטרה מקדשת את האמצעים. נוסף לכך קריטריון צבאי בנוסח "לא תעודת בגרות אלא רצון אמיתי יעשו ממך קצין" שהיה תקף גם בכלכלה – הפסיק לעבוד, נזרק למחסן-גרוטאות. התחילו לדרוש תעודות גמר. לא היו ניסים. מי שרצה לשמור על מעמדו, היה חייב ללמוד. יש להודות ששלטונות של אז סייעו מאד בנקודה זו.

אחרי שנתיים של עבודה ב"משרד לשייט", מכרנו מדרוהוביץ', פאבל נ. (נובאק, לפני המלחמה היה קומוניסט פעיל, ישב בשורה נכבדה של בתי סוהר עקב פעילות זו, אסיר באושביץ. אחרי המלחמה בעל תפקידי מפתח בפיתוח התעשייה הכימית הפולנית. בסוף שנות השישים נבעט מכל תפקידו בגלל מוצאו היהודי. נפטר מר נפש בגרמניה – המתרגם), מדריך ריתוך לשעבר בבית הספר הטכני שלנו, קיבל מינוי של מנכ"ל של "בית הזיקוק של מתכות לא-ברזליות של ורוצלאב". בית הזיקוק היה שייך לקונצרן של מתכות לא-ברזליות בקאטוביצה (Katowice), שמנכ"לו הראשי היה K.A., סגן שר עתידי של התעשייה הכימית. בבית הזיקוק עבדתי במחלקת השקעות. תחילה היא שוקמה, ואחר כך התרחבה, ובדיק בזה אני עסקתי. עד למלחמה ורוצלאב הייתה עיר גדולה, יפה. בזמן המלחמה הוגדרה כמבצר (Festung Breslau) (על ידי הגרמנים – המתרגם), היא התגוננה בקנאות, לבסוף בכל זאת הוכרעה, מכאן הרס כה רב. העיר הייתה, כנראה, הרוסה ב-60%.

מימי עבודתי בואלבוז'יך ואחר כך בורוצלאב, הצלחתי לחסוך קצת פרוטות. אשתי לעתיד, גינה, גם עבדה – ב"תערוכת השטחים המשוחררים" (כך קראו הפולנים לאזור גרמני לשעבר שצורף אליהם אחרי מלחמת העולם השנייה – המתרגם), וגם חסכה קצת כסף. בחסכונו משותפים קנינו דירה לא גדולה, מרוהטת חלקית, בסמפולנה, ועברנו לגור יחד. עד לזמן הזה היא גרה עם משפחת אחותה, נונה, בעלה וילדה – אירקה (אירית בישראל – המתרגם), בעלת אילן יוחסין אגזוטי – היא נולדה ביאנגי-יול, באוזבקיסטאן. הם תפסו וילה בסמפולנה, במשותף עם אחד ממנהלי "שייט" – הוא בקומה שנייה, הם בקומה ראשונה. את כל הרהיטים השאיר הבעלים הקודם, גרמני. לא היה ברור לאן הוא נעלם. את הילדה, אירוסיה היא, בעצם גידלה, כי נונה עבדה ולמדה בטכניון של ורוצלאב. אחר כך התווסף ילד נוסף – רומן (רן בישראל – המתרגם).

מספר משפטים על נונה. אם להאמין שאי-שם על פני האדמה מתהלכים מלאכים במחירת, אז אחד מהם הייתה נונה. חוכמתה, טוב ליבה, אהבתה לבני אדם, היו בלתי מצויים. היא עזרה לכולם ובכל מקום. בעלית הגג של הווילה שלהם גרה משפחת קוציקובסקי (Kocikowski). הוא היה קפטן שייט בנהרות (על האודר). לגברת קוציקובסקי היה בן מנישואיה הראשונים. הוא הלך כבר לבית ספר, אבל רצון ללמוד ויכולת לא נגלו אצלו. נונה לקחה אותו תחת חסותה עם כל רצינותה וחום ליבה, בלי לחסוך בזמנה, וזאת על חשבון משפחתה. בעצם זאת היא שעשתה ממנו מהנדס. להיות אשת איש, אם, לעבוד, ויחד עם זאת ללמוד – מי מסוגל לזה? נונה הייתה מסוגלת. את כל הבחינות הייתה עוברת בציון גבוה ביותר. מי עוד היה יכול? נונה יכלה. אליה, לביתה היו באים חברים – סטודנטים עם בעיות, מאיש מעולם לא מנעה את עזרתה. הם גרו ברחוב פנימי קטן, שם מכוניות לא נסעו. כולם הכירו אותה שם וכיבדו. בסביבה הייתה כנסייה קטנה וביתו הלא גדול של כומר העדה. משמועות (השכנים ספרו) אני יודע שפעם אחת הופיעו בביתה שני כמרים והתחילו לדבר עליה, איך היא, מה אומרים עליה השכנים, ובסופו של דבר הם סיכמו שמקומה, עם חום ליבה, בכנסייה קאטולית. הם ניסו לשכנע אותה לעבור לדת חדשה (כאילו שאנחנו השתייכנו לאיזושהי אמונה אחרת, כל משפחתנו החזיקה בדעות אטאיסטיות באופן מוחלט). בשבילי נונה הייתה יותר מאחות. כזאת היא הייתה, נונה שלנו הבלתי נשכחת.

האם ילדים בני שנים מספר יכולים לקנא ? על סמך ניסיוני עם אירקה הקטנה – כנראה שכן. אני פשוט חשתי את זה, שבשביל הילדה הזאת אני "אישיות בלתי רצויה". אי-שם בלב הקטן הזה, לבטח, התמקם הפחד הבלתי מוסבר, שאני מתישהו אקח לה את "גינוסיה" שלה. ובאמת, הרי כך זה קרה. תוך זמן קצר הופיע אצלנו ילד, יזיק (בגאווה בלתי מוסתרת אני מצהיר שזה אני – המתרגם). הוא נולד לפני זמנו, אחרי 8 חודשים. חודש הוא נשאר בבית חולים, באינקובטור. בית החולים היה לא רחוק, וגינה הייתה הולכת כל יום להוסיף למזונו בהנקה.

בזמן השלמת ההליכים הפורמליים למענק לידה, התברר שאין לנו נשואיים רשמיים. היה צורך להסדיר את זה, וזאת כמה שיותר מהר. השתחררתי מעבודה לכמה שעות ובעיריית ורוצלאב, "בריצה" התחתנו בצורה רשמית. אחד העדים היה אחיה של גינה, יוזק. מי היה השני – אני לא זוכר. אח של גינה, יוזק גם גר עם משפחתו בורוצלאב. הוא עבד במדור תחנות כוח, כמנכ"ל של תת-מדור לאנרגיה של ורוצלאב. אחר כך הוא עלה גבוה בדרגה, נתמנה למנכ"ל ראשי של "איגוד האנרגיה של מחוז שלזייה תחתית". אשתו הלה (Hela) גם הייתה מדרוהוביץ'. בנם, רישק, נולד בדרוהוביץ'. שני המשפחות – של יוזק ושל נונה, חזרו לדרוהוביץ' מיאנגי-יול, וזמן קצר אחר כך, במסגרת הגירה חוזרת, נסעו לפולין והתיישבו בורוצלאב. יוזק היה בחור חמד. תמיד ובכל מקום הוא היה אהוד, רק קצת תמים. הייתה לו חולשה לנשים יפות. הלה ידעה על כך, אבל לא יכלה לעשות דבר בנידון. כנראה היא השלימה עם זה. זה לא השפיע על זוגיות שלהם. תמיד הוא היה אב למופת. בורוצלאב נולדה להם לידה, מיסיה. שני הגיסים, יוזק והנק – בעלה של נונה, במידה מסוימת היו שייכים ל"נכבדי" ורוצלאב. כנראה מסיבה זו, כמו כן עקב נסיעותיהם התכופות לשטח, היה להם רישיון לשאת נשק. האם מישהו מהם ירה, ולו פעם אחת, מאקדחו ? אני בספק. יוזק פעם שיחק עם בנו הקטן, רישק, ואם אקדח טעון ופתאום האקדח ירה. כחוט השערה היה מפגיעה ברישק הקטן. אחר כך הכדור נמצא בכיס של מעיל תלוי על קולב. אני מניסיוני הצבאי ידעתי, שכל נשק חס פעם בחיים יורה בלי כדור. יוזק לא ידע את זה, כי בצבא הוא לא שירת מעולם.

כל שלוש המשפחות שלנו חיו בשלום ובהרמוניה. ביתה של נונה היה בית מאד פתוח. מכרים אהבו לבוא לשם. החברה ברובה הייתה של אנשי דרוהוביץ' לשעבר. כולם היו מסודרים היטב. גם בורוצלאב היה לנו חייט משלנו איש דרוהוביץ'. אם זה בנובוסביבסק היה "דוקטור חייט", אז זה בורוצלאב היה יכול להיות בשקט "פרופסור חייט". רק זה שההוא היה חייט נשים וזה היה חייט גברים. אחרי המלחמה הוא היה נשוי לגרמניה. מדוע ? מעולם לא הצלחתי להבין איך בני אדם, יהודים, ששרדו את הכיבוש הגרמני יכלו אחרי המלחמה להתחתן עם גרמניות. וכאלה היו, דווקא, לא מעטים.

בזמן ההוא התקיימו לעיתים קרובות הליכים פליליים בבית משפט נגד שוטרים ששירתו אצל גרמנים. הם נצלו את ההגירה החוזרת של פולנים ויהודים ל"שטחים מערביים" ושם הם "שקעו". גזרי דין תמיד היו זהים – עונש מוות. היו גם משפטים של משתפי פעולה יהודיים. גם להם היו גוזרים עונש מוות. האם תמיד גזרי דין אלה בוצעו ? אני לא יודע. אני זוכר משפט אחד כזה שנמשך 3 ימים. נשפט קצב לשעבר מדרוהוביץ'. הוא שרת ב"משטרת הסדר" (ordungsdienst) בגטו. היו עדים ששרדו את הכיבוש. אחדים מהם אפילו העידו לטובתו. כנראה פעם הוא עשה להם טובה כלשהי והם רצו עכשיו לגמול לו. למרות זאת בית המשפט דן אותו למוות. בבית דין לערעורים המירו לו את עונש המוות למאסר עולם, ויותר מאוחר ל-20 שנה. בסוף, אחרי כך וכך שנים הוא יצא מבית סוהר והצליח להגר לקנדה.

בורוצלאב פעל, מוסווה היטב, "ועד יהודי". שם, מצד שני, "מלך", כלומר היה יושב ראש, ברנש מבוריסלאב, J.E., קומוניסט מלפני המלחמה. לאלה שפנו אליו, הועד היה מגיש עזרה בצורת מוצרי מזון ולבוש שבאו מתרומות יהדות אמריקה. לפי שמועה שהסתובבה בשטח – לעזור הם עזרו קצת, אבל עוד יותר לעצמם. בשנים מאוחרות יותר J.E. נעצר, ובכלל לא בגלל "סמרטוטים", אלא במסגרת, מה שנקרא, הקונספירציה הבינלאומית נגד קומוניסטים. אז היו במודה "קוסמופוליטים חסרי לאומיות". כמובן הכוונה ליהודים. המצאה חדשה של סטאלין. היו לאינטרנאציונאליסט הזה, מנהיג האנושות, רעיונות. אין

מה לדבר. מה שנקרא המלחמה הקרה התחילה ללבוש צבעים חמים. לפולין "הוענק" מרשל חדש, מוכר, ובאמת גיבור גדול של המלחמה עם הגרמנים – מרשל סובייטי: ק.ק. רוקסובסקי. הוא אפילו לא היה צריך להחליף את שמו. (הרוסים שלחו את רוקסובסקי לפולין שישגיח על המדינה-הגרורה. לשם משפחתו יש צליל פולני – המתרגם). פולין נרתמה לעגלת מאמץ החימוש שמעל ליכולותיה הכלכליות. האפשרות להצטרף ל"תוכנית מרשל", הממשלה הפולנית, למרות החשק הרב שהיה לה לכך, תחת לחץ ואיומים של הסובייטים, נאלצה לדחות. (תוכנית מרשל - תוכנית אמריקאית לשיקום אירופה ההרוסה אחרי המלחמה. סטאלין דחה אותה מטעמי יוקרה – המתרגם). למה הגיעו הגרמנים כתוצאה מהתוכנית, ולמה פולין בלי התוכנית – ידוע.

הוחל בבניה מחדש והרחבה אינטנסיביות של כל ענפי התעשייה הצבאית, וזאת תחת עינם הפקוחה ותמיד החשדנית של פאלאנגות של יועצים שנשלחו מרוסיה. בקאטוביצה (אז כבר מוסבת לסטאלינוגרוד) הוקמה "מנהלה מיוחדת לתעשיית חומרי נפץ". למנכ"ל של המנהלה הזאת מונה איש דרוהוביץ', פאוול נ. (נובאק – המתרגם), המנהל שלי מ"בית זיקוק למתכות אל-ברזליות שבורוצלאב". הוא גם שכנע אותי לעבוד במנהלה הזאת. וכך ב-1 לספטמבר 1950 התחלתי לעבוד בקאטוביצה. גינה עם הילד בינתיים נשארו בורוצלאב. כל שבוע או שבועיים הייתי מגיע הביתה. "ההנהלה המרכזית" הזאת קמה על בסיס של קונצרן של חומרי נפץ שלפני המלחמה – "ליגנוזה" (Lignoza) – שסיפק תצרוכת של מכרות פחם.

מספר מילים על פאוול נ. המנהל החדש של C.Z. לפני המלחמה, אחרי השלמת בחינות בגרות בגימנזייה ממשלתית, הוריו שלחו אותו ללובלאנה, עיר אוניברסיטאית ביוגוסלאביה לשעבר, ללמוד רפואה. כי על מה חלמו הורים יהודיים? הם רצו להפוך את צאצאיהם לרופאים, עורכי דין, מהנדסים. הכי פחות הם רצו מהפכנים, כי חשבו שזה לא משלח יד יהודי, ולא יהודים צריכים להתעסק בכך. למרות זאת המציאות הייתה לגמרה אחרת – הנוער תמיד רצה את מה שההורים לא רצו. קצת פאוול אפילו למד רפואה, אבל עוד יותר הוא התעסק בפוליטיקה. כנראה זה לא היה לטעמם של השלטונות ההם, כי גירשו אותו מהאוניברסיטה, תפסו אותו באוזן והעיפו חזרה לפולין. הוא חזר לדרוהוביץ'. זמן מה אחר כך הוא נאסר ונשלח ל"ברזה קארטוסקה" שכבר אז "עבדה" במלוא התפוקה (המשטר במחנה היה של הרעבה, עינויים פיזיים ונפשיים – המתרגם). הנורמה המשפטית הייתה 3 חודשים של מה שנקרא: מעצר מנהלי. אבל בשום מקום לא כתוב שאחרי 3 חודשים וכמה דקות בחופש, אסור להעניק מיד 3 חודשים חדשים. בצורה זו בילה פאוול נ. בברזה כמה "קדנציות". באותו זמן בערך "התארחו" בברזה רבים מאנשי צמרת העתידים של פולין שאחרי המלחמה. למען האמת יש לציין שחתימה על הצהרה של הימנעות מפעילות פוליטית הייתה מחזירה מיד את החופש. דבר שיש להדגיש הוא, שלא נדרש ויתור על אידיאולוגיה ולא על דעות – רק של אי-קיום פעילות פוליטית הנוגדת את התחיקה של המדינה הפולנית של אז. מצהירים כאלה היו אומנם לא רבים, אך בכל זאת אחדים הלכו על זה, מסיבות שונות – או בריאותיות או משפחתיות. פאוול נ. על הצהרה כזו לא חתם, למרות שבכל שחרור הציעו לו. כבר אחרי המלחמה, תחת השלטון החדש, לא היו שוכחים את זה ולא היו סולחים למצהירים.

אחרי שנת 39 פאוול נ. היה מדריך לריתוך בבית הספר הטכני שלנו, דבר שהזכרתי כבר. הוא התחתן והיה בעל למופת. אחרי פריצת המלחמה הסובייטית-גרמנית הוא גויס מייד וזמן קצר אחר כך נפל בשבי הגרמני. איך שהוא הוא הצליח להיחלץ. הוא הגיע לפרטיזנים צ'כים, ואחר כך שוב תפסו אותו הגרמנים ושלחו לאושביץ. את אושביץ הוא שרד, אבל אחר כך עצרו אותו הסובייטים ושלחו למחנה ריכוז מיוחד לחיילים סובייטים לשעבר, שהיו בשבי גרמני ולמרות הכל שרדו. במחנה הזה היה צורך להוכיח שלא הלכת לשבי מרצונך הטוב, והודות לאיזה נס נשארת בחיים. איך להוכיח דבר כזה, ידעו, כנראה, רק המענים עצמם שניהלו את המחנה. לפי דעתם, לחיילים סובייטים אסור להיכנע בשום נסיבות. לזה, הרי, נשאר הכדור האחרון, וכל מי שלא ניצל אותו היה חשוד. קריטריונים דומים במקצת היו מופעלים כלפי יהודים שהיו תחת הכיבוש הגרמני ושבנס הצליחו להישאר בחיים. שאלה ראשונה נשמעה לרוב כך: איך זה יכול

להיות ? הרי הגרמנים הורגים את כל היהודים, ומה אתך ? אם אותך לא הרגו זה אומר שהיית צריך לשתף פעולה אתם, או שרימית אותם (!:). גם במקרה הזה האיש המסכן היה צריך להוכיח שהוא לא עסק לא בדבר הראשון ולא בדבר השני. רק איך הוא יכול היה להוכיח את זה ?

מחנה הריכוז המוזכר היה בעיירה צ'ארטקוב (Czartkow) באזור לבוב (?). למכר קרוב שלנו, מילק ט. (Milek T.) איך שהוא נודע על פאוול נ.. הוא יצר קשר עם מכר אוקראיני מכפר באזור דרוהוביץ', קומוניסט מלפני המלחמה (שמו מולקו בוז'יק (Molku Bozyk)), לויטנטט ב-N.K.V.D, שהכיר את פאוול נ. מתקופה שלפני המלחמה, כאשר שניהם שיתפו פעולה כעסקני נוער במישור הפוליטי. מילק ט. ביחד עם בוז'יק נסעו לצ'ארטקוב ושם בוז'יק נתן ערבות אישית בכתב, שהוא מכיר את פאוול נ. לפני המלחמה, מה עשה, באיזה דעות פוליטיות הוא החזיק, וכו'. על סמך זה פאוול נ. שוחרר, נסע לדרוהוביץ', ומשם בהזדמנות הראשונה במשלוח של מהגרים חוזרים נסע לפולין. על כל זה אני יודע ממילק ט. שאיתו הייתי ביחסי ידידות.

עוד בורוצלאב פאוול נ. התחיל ללמוד כימיה בטכניון של ורוצלאב. "ההנהלה המרכזית" שתחת ניהולו, התחילה להתעצם. כל הזמן צורפו אליו מפעלים חדשים, כולל "המפעל הממשלתי של אבק שרפה" (P.W.P.) שמלפני המלחמה בפיונקי (Pionki) שליד ראדומייה (Radomje), "מפעלים כימיים של לאוגובו (Lengowo)" ליד בידגושץ' (Bydgoszcz) ואחרים. אני הייתי אחד העובדים במדור ההשקעות שאז התארגן. "ההנהלה המרכזית" שכנה אז בבנין חדש ברחוב קושצ'ובסקו פינת פוניאטובסקי (Kosciuszko Poniatowski). קיבלתי דירה בחלק המיועד למגורים בבנין הזה. מיד הבאתי מורוצלאב את גינה עם הילד. לחלק המיועד למגורים הייתה כניסה נפרדת. גרנו שם ארבע משפחות: פאוול נ. עם אשתו (לא היו להם ילדים) בקומת קרקע, ממול ד"ר ויקטור זאלאכובסקי עם אשתו (לא היו להם ילדים), מומחה לחומרי נפץ של כרייה, גבוה, רוזה, בדמותו הזכיר קצין פרוסי. מתחתם גר בדירה המהנדס הראשי של "ההנהלה המרכזית", זדזיסלאב לי (Zdzislaw L.) עם משפחתו, אסיר לשעבר של מאטהאוזן. כל העובדים האחרים היו תושבי קאטוביצה, או תושבי העיירות הסמוכות לקאטוביצה. גינה הייתה בידידות קרובה מאד עם אשתו של פאוול נ., לאלה (Lala), עוד מורוצלאב.

יחסי שכנות עם שאר הדיירים היו קורקטיים. יז'יק שלנו החליף לו את הלילה ביום ולנו לא נתן לישון בלילה. הוא עצמו ישן לו ביום, כנראה כדי שבלילה הוא יוכל להכניס לנו. בבוקר, כשהייתי בא למשרד (הייתי עובר דרך מרתף), השומר היה מקבל אותי במילים: אוו! ! הלילה לא ישנת, כנראה, בכלל, עד כאן שמעתי איך שהקטנצ'יק שלכם צרח. הוא נהג לתת לי עצה: צריך לשפוך לו לבקבוק, יין לפני השינה, ואז הוא ישן כמו דב בחורף, עד הבוקר, אתה תראה. עצה לא רעה, למבוגרים גם הייתה מתאימה, רק שבלי חלב, או בנפרד – קודם יין ואחר כך חלב, וקצת חטיפים. את עצתו של השומר לא קיבלנו.

אחרי הולדתו של יז'יק התחילו להתגלות אצל גינה בעיות לב. התברר שהיא סובלת מהיצרות בשסתומים. הרופאים קבעו שזה הוא פגם תורשתי. אביה כל חייו סבל מבעיות לב. תורת הדיאגנוסטיקה לפני המלחמה הייתה רחוקה מזו של היום. הוא צרך תרופות כל הזמן, אז יקרות מאד, במחיר ויתורים רבים. החיים אוהבים לעשות תעלולים לא הוגנים – יש כאלה שיורשים בתים, מגרשים, חשבונות בנק וכו', אחרים, לעומת זאת, מחלות מיוחדות ונדירות. לנו היה "העונג" להשתייך לאלה האחרים. שני הורי סבלו מיתר לחץ דם, אז למה, למשל, אני צריך להיות "מקופח"? כל חייה אחר כך היא הייתה צריכה לבלוע תרופות לא מעטות. לאחר זמן מה גם אני הצטרפתי אליה. הכי קשה היא התקופה הראשונה, בה הרופא, לשאלה כמה זמן יהיה צורך בתרופה המסוימת, עונה: עד סוף החיים, ומוסיף עם זאת, שקודם צריך להתרגל, אחר כך לאהוב, ואז קל יותר לסבול אותה. זה קצת מזכיר לי בדיחה על איכר בא לרופא, וזה אחרי בדיקה מדוקדקת אומר: חבר איכר, יש לך סיפיליס, ואז האיכר שואל: אדון רופא, וזה עובר ? הרופא מהנהן בראשו ואומר: כמובן, לאישה, לילדים, ואם יהיה לך קצת "מזל", אז גם לנכדים. יש, כנראה, בזה משהו, יכולתי להיווכח בזה בחיי המאוחרים יותר. כמובן לא מדוגמא של סיפיליס, אלא

ממומים בלב. לסיפיליס מצאו לבסוף תרופה, דבר שהפך אותה למחלה לא קטלנית. ללב, נדמה, אין עדיין תרופה, אולי התערבות ניתוחית, אבל זה כבר עניין אחר לגמרה, ומאחר יותר אחזור לזה.

אחרי זמן מה, בדרג הממשלתי, נפלה הכרעה להעביר לוארשה את "ההנהלה המרכזית" שלנו. זה הצטלב עם פירוקו של "המשרד לתעשייה ומסחר" לשורה של משרדים ייחודיים, בהם "המשרד לתעשייה הכימית". לתפקיד של שר, מונה אסיר לשעבר של "ברזה קארטוסקה", בולסלאב רומינסקי, אסיר-עמית של פאוול נ., קומוניסט מלפני המלחמה, דבר שכלל לא הפריע לו אז להיות אחד המהנדסים האחראיים ב"מונופול הממשלתי לאלכוהול" (PMS). לאחד מסגני שרים האחראיים לכימיה צבאית, שאת חלקה הרווחי היוותה "ההנהלה המרכזית" שלנו, מונה קארול אקרמן. בהחלטת הממשלה, ל"הנהלה המרכזית" שלנו הוקצב מלאי מיוחד של דירות בוארשה, דבר שאז היה סופר פריבילגיה, ומגנט שמשך כוח אדם טכני הטוב ביותר מכל הארץ. הזכות לקבלת הקצבה לדירה בוארשה כללה כמעט שאת כל העובדים בקאטוביץ, במיוחד העובדים הטכניים, אם רק הביעו הסכמה להעברה לוארשה. היו גם כאלה שלא רצו לעזוב את שלזיה הולדתם. אלה מצאו עבודה אחרת, דבר שאז לא היה קשה, במיוחד בשלזיה.

גינה עם יזיק נסעה זמנית לאחותה לורוצלאב, ואני טיפלתי בהעברת דירה. תוך זמן קצר קיבלנו דירה בשכונה חדשה לגמרה, מוראנוב (Muranow), שנבנתה על חורבות הגטו לשעבר.

בינתיים גינה נכנסה להריון. בהתחשב בבעיות הלב התייעצנו עם רופאים שונים. אחדים היו בעד שמירת הריון, אחרים נגד. לבסוף הכריע דעה של פרופסור מורוצלאב, קשישטופורסקי. ב-19 למאי 1951, באותה הקליניקה בה נולד יזיק שנתיים לפני כן – יצאה לאוויר העולם ביתנו, לודמילה, הפעם בהריון עד הסוף, בלי צורך באינקובטור. כמובן זה לא קרה בלי סיבוכי לב אצל גינה.

אני בינתיים הכנתי את דירתנו בוארשה לקבלת כל השלישייה. הדירה הייתה בקומת קרקע קצת יותר גבוהה – רק כמה מדרגות – בדיוק בגלל בעיות לב של גינה. סביבת השכנים הייתה די נעימה, עובדים-עמיתים מכרים רבים. באותו מפלס שלנו גר איש אחזקת הבניין עם שלושה ילדים, אנשים מאד הגונים (כל הדירות החדשות היו שייכות למדינה, לכן לכל בנין היה ממונה עובד שטיפל באחזקתו השוטפת – המתרגם).

בעיה גדולה, בתקופה מאוחרת יותר, הייתה השכנה בדירת חדר הצמודה לדירה שלנו (היה לנו קיר משותף). מתחת לחלון שלנו ושלה עמד ספסל שמסביבו שיחקו ילדים. ילדים זה ילדים, הם תמיד רעשניים. לנו זה לא הפריע. לה זה כן הפריע, ועוד איך, כי מעולם לא היו לה ילדים (בעל כנראה גם לא). הילדים שלנו גדלו. יזיק כבר שיחק עצמאית עם ילדים אחרים מהשכונה, והם היו רבים. לודקה הייתה עוד קטנטונת, ועליה היה עוד צורך להשגיח.

יום אחד זה הגיע לידי פיצוץ. השכנה מדירת חדר פתחה את החלון והתחילה לשלוח לעבר כלל ילדים מילות גנאי, דבר שלא התייחסתי אליו במיוחד. בסוף שמה לב ליזיק שלנו ועליו ריכזה את כל זעמה. בכל זאת מה שנגע בי, דבר עליו לא יכולתי ולא רציתי לעבור לסדר היום, היה כששמעתי: יהודון! תסתלק לפלסטינה שלך! (אנטישמים פולנים קראו, משום מה, לישראל פלסטינה, זה היה אמור להיות עלבון – המתרגם). כנראה הדבר הזה מצא חן בעיני, והיא התענגה על כך. זה התחיל לחזור על עצמו, ועוד בתדירות הולכת וגוברת, בכל הזדמנות שהיא. היה מספיק שהיא ראתה את יזיק אפילו מרחוק, מיד הייתה נתקפת זעם ופולטת צרור קללות וכינויי גנאי בעלי אפיונים ידועים. החלטתי לא לוותר לה על כך. לקחתי על עצמי את תפקיד עורך הדין שלי. למהומות מילוליות הצטרפו דפיקות של בקבוק בקיר, וזאת עוד בשעות לילה מאוחרות – בין 12 ל-2. כתבתי לגורמים שונים – תמיד ללא תוצאות. לבסוף הגשתי תלונה רשמית בכתב לבית משפט. על סמך זה קיבלתי גישה לתיקה האישית, כי כבר בעבר היה הליך משפטי נגדה בעוון הכאה בעזרת צינור מתכת של חברה, אחרי שהוא החליט לנתק את הקשר אתה. בתיק מצאתי בין היתר, החלטה של ועדה פסיכיאטרית שהגדירה אותה כסכיזופרנית עם נברוזה פסיכו-אקטיבית. לבסוף הצלחתי להוביל לדיון משפטי בבית משפט שלום, ועוד לפי סעיף על פגיעה על רקע לאומי, דתי ועוד משהו. את זה היא עצמה לא יכלה לשער שאני אצליח להגיע לדיון משפטי. דרך החלון היא הייתה צועקת

גם אלי: יהודי! תסתלק לפלסטינה שלך, קדחת תצליח לעשות לי, שמי רוקוסובסקה (זה היה באמת שמה, שם די מאיים בזמן ההוא, אבל אני לא נבהלתי.) (מרשל רוסי בשם רוקוסובסקי נשלח על ידי סטאלין להשיג על פולין – המתרגם). העד הראשי שלי היה אותו שכן, איש אחזקת הבנין, קאלוזה (Kaluzza). שכן אחר, יהודי, שהיה עד למהומות שלה, לא רצה להעיד בבית משפט. אולי פחד? מי יודע?

במהלך הדיון המשפטי היא התנהגה באמת כמו לא נורמאלית. אחד הטענות שלה, בהן ניסתה למשוך את בית המשפט לצידה, הייתה שבזמן הכיבוש היא ידעה שמעבר לקיר דירתה מסתתר עיתונאי מוארשה, יהודי, (לא זוכר את שמו), והיא לא הלכה לגסטאפו להלשין עליו. זה הזכיר לי את זיכרונות הכיבוש שיצאו אחרי המלחמה, של מלחין וארשאי ידוע מלפני ואחרי המלחמה, ולאדיסלאב שפילמן. הוא מביא אירוע כזה: מספר ימים אחרי שחרור וארשה, כאשר הוא יצא בפעם הראשונה ממחבואו, ניגש אליו ברנש לגמרה לא מוכר לו, ואמר: אדון שפילמן, אתה לא מכיר אותי, ואפילו לא יודע שאני הצלתי את חייך בזמן הכיבוש הנאצי, אני ידעתי איפה אתה מסתתר ולא סיפרתי את זה לאף אחד. אומנם לא עברתי את הכיבוש בפולין, אבל מצוין הבנתי את משמעות הדבר. כנראה כאלה היו אז זמנים, שכדי להישאר אדם הגון, היה מספיק לדעת על איזשהו יהודי מסתתר ולא ללכת לדווח איפה שצריך, ולקבל בתמורה בקבוק וודקה וקילו סוכר. אלה היו זמנים פראיים ולא אנושיים. כאלה היו קריטריונים של הגינות בתקופה החשוכה ההיא. למרות הכל, הכללה של עובדות מהסוג הזה, הייתה לא צודקת ולא נכונה. הרי לא נבלים וחדלי-אישים מעידים על יושרו של עם. בזמן ההפסקה ניגשה אלי השופטת, אישה סימפטית ותרבותית, באומרה: אדון שרייר, מעל ל-10 שנים בבית המשפט הזה לא היה דיון לפי הסעיף הזה. איך אתה הצלחת? לא ידעתי האם אני צריך להתגאות או להתעצב. תשובה לא מצאתי. השופטת הנהנה בראשה בהבנה והלכה לדרכה. נגש אלי גם עורך דינה של הנאשמת, בנסותו להצית בי ניצוץ של רחמים: הרי אתה רואה, אדוני, היא אישה חולה ואומללה. הסתכלתי עליו, אבל במבט אחר מאשר על השופטת, ולא נתתי תשובה. חשבתי בליבי: היית צריך לראות אותה אז, כאשר רשפה שנה עיוורת.

באותו היום לא הוכרו על גור הדין, אולם בית המשפט החליט על בדיקה של שישה שבועות בבית חולים פסיכיאטרי בטבורקי ליד וארשה. מזה היא כנראה חששה ביותר, כי התחילה לצעוק בהיסטריה: רק לא זה! רק לא זה! הסבירו לי מאוחר יותר שבדיקות מהסוג הזה הן מאוד לא נעימות וקשות בצורה בלתי רגילה. היא כנראה הכירה את זה מהמשפט הקודם, וזה כשלעצמו היווה עונש לא קטן. בהכרזה על גור הדין לא השתתפתי. כל זה כבר עלה לי עד האוזניים. קיבלתי בדואר את החלטת בית המשפט, שקריסטינה רוקוסובסקה נידונה ל-6 חודשים על תנאי לשנתיים, ופינוי מהדירה ברחוב דז'ילנה, עם חיוב מקביל את שלטונות השיכון של וארשה להקצאת דירה חלופית בשבילה. לא זמן רב לקחה ההחלפה הזאת. הקצו לה דירת-חדר באחד הבלוקים החדשים ב: "שדרות ירושלים" (אחד הרחובות המרכזיים של וארשה נקרא: שדרות ירושלים (!) – המתרגם), דירה הרבה יותר טובה מזו שברחוב דז'ילנה. אותי זה הפסיק לעניין. אני לא חיפשתי נקמה, רק שקט למשפחתי. לסיומו של הסיפור הזה הלא נעים לי בצורה בלתי רגילה – קוריוז. מספר שנים יותר מאוחר, כבר אחרי לימודים גבוהים, עבדתי ב"האיחוד לבניית מכשור כימי" שזה עתה הוקם, וכוח אדם חיפש למחלקה שלי עובדת משרדית. לחדר שלי נכנסה מנהלת כוח אדם, עם פנים רציניות ודף נייר בידה: אדוני, המועמדת הזאת בטוח שתתאים לך (היא הכירה את "דרך הייסורים" שלי). נדהמתי ולא האמנתי למראה עיני – ק. רוקוסובסקה הייתה בדיוק המועמדת "המתאימה". בקשתי מהמנהלת שרק תגיד למועמדת הזאת שמנהל המדור הזה הוא מר שרייר. היא רק שמעה את שמי, עפה כמו מתותח, אפילו השאירה את בקשתה. החיים אוהבים לפעמים לבצע תעלולים מצחיקים.

"ההנהלה המרכזית" עבדה במלוא הקיטור. פאוול נ. היה צעיר ונמרץ. תכונות של "בוס" היו טבועות בו. הוא היה תובעני מאוד. מפעלים חדשים צורפו כל הזמן, דבר אותו כבר הזכרתי, גם אנשים חדשים זרמו יותר ויותר. ל"הנהלה" הייתה עדיפות במה שנוגע לגיוס בוגרי מוסדות להשכלה גבוהה. רבים מהאנשים הצעירים האלה נמשכו לא רק בגלל עבודה מעניינת, אלא גם עקב סיכוי לקבל דירה במהירות הן בוארשה והן במעונות עובדים. P.W.P. בעיירה פיונקי היה בזמן הזה מפעל יחידי המכוון במלאו ליצור צבאי

(חומרי ניטרוגליצרין וניטרוצולוז). מפעלים אחרים, במיוחד אלה בשלזיה, היו אמורים להמשיך למלא תצרוכת הגדלה ללא הפסק של תעשיית כריית הפחם. באינטנסיביות התקדם, מה שהתחיל לפני המלחמה, חידוש והשלמה של בניית המפעל בקראייביצה ליד יאסלו, בעל פרופיל דומה לזה שבפיונקי. מחלקת הדוודים, לב המפעל, הייתה במנהרה שנכרתה בהר גאמראט. היו חסרים רק הדוודים. נפלה החלטה להתקין במפעל הזה דודי אונייה ממשחתת גרמנית "גנייזנאו" שנמשתה לא מזמן. נשלחתי עם עוד חבר, הנייק ב., לגדיניה לביקורת על פירוק והכנה להעברה שלהם לקראייביצה.

האובייקט המתוכנן הגדול ביותר ב"הנהלה" שלנו היו צריכים להיות המפעלים בלאוגובו, לא רחוק מבידגושץ' (Bydgoszcz, Legowo). הגרמנים בנו אותם והפעילו במהירות שיא. המפעלים האלה סיפקו כמויות עדירות של חומרי נפץ למכונת המלחמה של הרייך השלישי. את בניית המפעלים ביערות בידגושץ' התחילו הגרמנים מיד אחרי כיבוש השטחים האלה בשנת 39. למטרה זו הם השתמשו באסירים ממחנות ריכוז שונים, בהם מספר רב של יהודים. אחרי סיום הבנייה כל היהודים הוצאו להורג. סיפר לי את זה אדם מבידגושץ', (שמו היה רונקה (Runke)), אותו העסיקו הגרמנים בבנייה, ואשר עבד אחרי המלחמה במפעל שלנו. איש מוזר היה רונקה הזה. הוא עשה רושם של בלתי יציב מבחינה מנטלית, אם כי התמצא מצוין בתיעוד הטכני שנשאר אחרי הגרמנים. היה מורגש שבזמנים ההם הוא היה קרוב לעניינים האלה.

פולני או גרמני? מי יודע? בבידגושץ' היו, ככל הנראה, רבים כמוהו. הוא כנראה פחד ממשו – עיניו התרוצצו, תמיד כשהיה מספר משהו, היה מביט לכל הצדדים. הנהלת המפעל סברה שהוא נושא אינפורמציה רבה, ושלא את הכל הוא מגלה. מדוע? לי היה נדמה שהוא נמצא תחת לחץ בלתי פוסק של שרותי הביטחון. היה להם, כנראה, איזה "לכלוך" עליו מזמן הכיבוש. מה קרה אתו לבסוף? אני לא יודע.

לפי התיעוד הגרמני שנשאר, המפעלים האלה נקראו N.A.G. – Nobel Aktion Geselschft. הם היו פעילים עד סוף המלחמה, ומה שמעניין – מעולם לא היו מטרת הפצצה לבנות הברית. כנראה היה להם שם חלק משלהם. הגרמנים השאירו את המפעלים כמעט ללא פגיעה. רק אחרי הכיבוש של הצבאות הסובייטיים, התחילו לפרק אותם ולהוציא לעומק רוסיה. מדוע? הרי בידגושץ' זאת הייתה פולין לפני המלחמה ואחריה. הסובייטים טענו שזה שלל מלחמה וככאלה הם שייכים להם, ורק להם. איש לא העז להתנגד. וזכותה של מה שנקרא, מדינה בעלת ברית, שפולין הייתה? שום דבר דומה לזה. החוק זה הם. הם השאירו רק את מה שלא יכלו לפרק. וזה היה מעט מאד.

התחלנו, על כן, להשלים תיעוד טכני על סמך מה שהגרמנים השאירו וסובייטים לא הספיקו לקחת. הוקם משרד תכנון מיוחד בוארשה, אשר התחיל לטפל בזה. הוזמנו מתקנים ומכונות בכל מקום שאפשר היה – בבתי חרושת פולניים ובחוץ לארץ, ובמיוחד ב-D.D.R. – הרפובליקה הגרמנית העממית. בזמן ההוא הייתי נוסע לגרמניה – תחילה למסירת הזמנות ומאוחר יותר לביקורת על התקדמות הביצוע. הכל היה סודי בצורה כל כך אבסורדית שכמעט היה צורך לשרוף כל מסמך לפני הקריאה. הנסיעות שלי נמשכו 3 ו-4 שבועות. בכל ביקור הייתי מבקר אצל כל הספקים החשובים. מכל שהייה הייתי מחויב להגיש דו"ח מפורט, נפרד לכל פריט מוזמן. הבסיס המרכזי שלי היה ברלין – אז עדיין ללא חומה, עיר מסוכנת. בגלל הסודיות אסור היה לי לגור בבית מלון. מוארשה סודר שהשגרירות תדאג לי לשיכון במבנה שלה ב"קארלפלאץ". לברלין המערבית היה לי איסור מוחלט לגשת. היו מקרים של חטיפות, ואת התוצאות הנובעות מכך אפשר היה לדמיין.

אסור היה לי לשכוח שבבית נשארה אשתי עם שני ילדיי. כנראה בגיל כזה סיכון וסקרנות עולים על שכל ישר וזהירות. ואני הייתי מאד סקרן לדעת איך נראה המערב "הרקוב", כי את ברלין המזרחית הספקתי להכיר – קדימה, אחורה ולרוחב. רציתי גם לקנות כמה דברים שבמזרח אי-אפשר היה להשיג. בבנין השגרירות, ליד החדר שלי גרה משפחה של עובד מסוים, חשוב מאד, של השגרירות. אשתו של אותו עובד התנדבה לנסוע אתי לברלין המערבית. שקשקתי, אומנם, כהוגן, אבל לבסוף החלטתי ללכת על זה. בתחנת רכבת Fridrichstrasse קנינו כרטיסים הלוך וחזור על "S" Bahn ל-Bahnhof ZOO, תחנת הרכבת הקרובה ביותר ל-Kurfurstendam, המרכז האקסקלוזיבי ביותר של ברלין. סידרנו הכל

כמתוכנן, ובלי הרפתקאות חזרנו לשגרירות. אפשר להבין את הרגשת הסיפוק שלי ושחרור ממתח. לא כל כך מקניות שעשינו, יותר מחזרה מוצלחת. בכל יום שבת בערב, השגרירות הייתה מארגנת מפגשי חברה בהשתתפותם של כל הנציגויות הפולניות והסוכנויות, שביהנו בשני חלקי ברלין. השגריר היה אז יאן איזידוצ'יק (Jan Izydoczyk). כולם בילו היטב, האוכל היה טוב – באותו הזמן המדינה נלחמה בקשיי הספקה גדולים. אחד מערבי סילבסטר ביליתי בברלין, ועוד באותו ערב בו עברתי תאונת דרכים בין Halle Under Saale ל-Stassfurt. ניצלתי בנס. בכל עיר גדולה של גרמניה המזרחית היו ממוקמות ההזמנות שלנו. ניהלתי שיחות ממושכות, כמובן בתפקיד, עם מנהלי בתי החרושת האלה, ובדמיוני "מישתי" כל אחד מהם, מה הוא היה ומה עשה בזמן המלחמה. כי מה יכול היה אז לעשות גרמני טוב? לרובם היה סיפור מן המוכן, איך שהם עזרו ליהודים בזמנו של היטלר.

לאחד מהם פלטתי, שמכל הסיפורים האלה יוצא שהגרמנים הצילו לפחות 150 מליון יהודים. איך? אלגברה בסיסית. גרמנים היו 50 מליון, מהסיפורים נובע שכל אחד הציל לפחות 3 יהודים, דבר המוכפל ב-50 מליון נותן בסופו של דבר 150 מליון. הם אמרו שהבדיחה טובה, ולי בכלל לא היה מצב רוח לבדיחות. מגרמניה תמיד הייתי מביא מתנות רבות. האש"ל במרקם היה די רציני, על בית מלון לא הייתי צריך לשלם, ובבתי חרושת בהם בקרתי כובדתי, בארוחת צהריים – מכאן שתמיד יכולתי לחסוך קצת מרקם. מצבו של גרמני ממוצע היה הרבה יותר טוב מזה של פולני. מה לעשות, כנראה בשביל זה צריך להפסיד במלחמה.

בארץ היו לי תמיד נסיעות רבות לשטח, כך שזמן רב ביליתי מחוץ לבית. לחובותיי המקצועיים היה שייך גם תהליך של מיקום של מפעלים חדשים. בהתחשב באופיו של היצור שלנו, המפעלים היו צריכים להיות ממוקמים ביערות, הרחק משכונות מגורים. בהתחשב בזה נלקחה בחשבון פושצה ביאלובייסקה, ביישצ'אדי, פושצה ניפולומיצקה, סביבות של אגמי אאוגוסטוב, לאסי פארצ'בסקה (Puszcza jeziora Białowiecka, Bieszczady, Puszcza Niepolomicka, Lasy Parczewskie Augustowskie). לשטח היה יוצא צוות שמשימתו הייתה הכרות ראשונית עם השטח, יכולת הצטיידות במים, מרחקים מקווי מתח, מסילות רכבת, בעיות ביוב (כיום קוראי לזה אקולוגיה), אפשרות ניצולו של כוח עבודה מקומי וכו'.

דו"ח שעובד על סמך זה היה מוגש לגופים ממשלתיים (מה שנקרא "מינצובקה" כלומר P.K.P.G.). אחר כך הייתה מופיעה החלטה של נשיאות הממשלה (כמובן חשאית) בעניין היישום בשטח. זה שאפשר היה להשיג נתונים אלה מסטטיסטיקות שלפני המלחמה, מפות צבאיות וכו' ? יתכן שרק חלקית, כי לא היה ידוע מה הגרמנים הספיקו להרוס ומה נשאר. כנראה ששלטונות של אז שפעלו תחת לחצם של יועצים סובייטים, העדיפו לסמוך על נתונים מוכחים, יותר אמינים, ויותר ניתנים לעיכול על ידם. בתקופה ההיא, באזורים מסוימים מאלה שהוזכרו, עדיין פעלו יחידות פרטיזניות – פולניות (N.S.Z.) ואוקראיניות (U.P.A.). במקרים כאלה כוחות ביטחון מקומיים היו מחויבות להעניק לנו אבטחה מתאימה. ממה שאני זוכר, על סמך הנתונים שלנו נבנה ב"פושצה ביאלובייסקה" מפעל גדול לתחמושת, שבשבילו את התיעוד המלא עיבד משרד תכנון מיוחד במוסקבה.

מספר מילים על מומחים (יועצים) סובייטים. בכל משרד, בכל רמה אפשר היה לפגוש אותם. הם היו רבים במיוחד ב"משרד לביטחון פנים", שם הרמה הגיע עד למחוז. חוות דעתם הייתה תמיד מכרעת. הנהלה בכל רמה, כולל שרים, הייתה חייבת לא רק להתחשב בה, אלא גם למלא אותה בקפדנות. הם התנהגו כחמסנים, נציבים עליונים. במפעל הכי גדול שלנו, בלאווגו (Legowo), היה אחד כזה, רבע אינטליגנט, רחוק אפילו מרמה בינונית של מקצועיות, מומחה. דבר במפעל לא חמק מתשומת ליבו. לכל מקום הוא היה תוקע את אפו האדום של שיכור. עם כל בעיה, אף הקטנה ביותר, מנהל היצור היה רץ אליו. נוסף לכל הוא התגלה כאנן טעם בענייני מזון. בחדר האוכל של המפעל שף-מומחה היה מכין מעדנים רק בשבילו.

בסוף שנת 52 קרה פיצוץ באחד הראקטורים של T.N.T. נהרגו אז כמה עשרות פועלים. התביעה הצבאית התחילה בחקירה. על ספסל הנאשמים הושבו (אז עוד כמשוחררים בערבות) מנכ"ל "ההנהלה המרכזית", פאבל נ., מהנדס ראשי של "ההנהלה", דזיסלאב ל., מנהל המפעל בלאוגובו, יז"י או., מהנדס ראשי של המפעל זביגנייב ס., וכתובל ל"פסטיבל המכשפות" הזה הוסיפו עוד שני פועלים – אחראי משמרת וסגנו. הדיון המשפטי התנהל בשטח המפעל כמשפט ראוה. הוא התנהל מספר כלשהו של ימים (אני לא זוכר כמה). נשאר לי בזיכרון שמו של התובע הצבאי – קולונל פרנקל. כל הנאשמים כמובן "הודו" בעברה שלא ביצעו ואישרו את כל הטענות שהוצגו ע"י התובע. איזה טענות אלה כבר יכלו להיות? תאונות אומללות כאלה (כי רק כך אפשר היה לכנות את זה) בתעשייה זו התרחשו. זה הופיע בספרות מקצועית עולמית, רק שלא תובע צבאי היה בורר במקרים כאלה, אלא מדענים ומומחים, וזאת כדי לברר סיבות, ולהוציא מסקנות אובייקטיביות, שמטרתם להביא למינימום אפשרי של תאונות כאלה בעתיד. ביטחון של מאה אחוז לא רק שאין, אלא גם לא יכול להיות. הרי בסופו של דבר במפעלים מהסוג הזה לא מיצרים שוקולד או חאלבה, אלא חומרי נפץ. ביצור שוקולד וחאלבה גם קורות תאונות מצערות, רק שבלי תוצאות פאטאליות כאלה.

כתוצאה מהפארה המשפטית של לאוגובו, שני המנכ"לים של "ההנהלה המרכזית" נידונו ל-3 שנות מאסר כל אחד. כנראה אותו דבר, אולי פחות "חטפו" שני מנהלי המפעל. ליחס "רחום" יותר זכו שני הנציגים, של מה שנקרא, מעמד הפועלים (לא זכור לי מה וכמה הם קיבלו). כתוספת "מוסרית" לעונש "הפלילי", לנאשמים העיקריים, שללו את תעודות המפלגה. במקרה זה "הנפגע" העיקרי היה המהנדס הראשי של המפעל, זביגנייב ס., שלו לא היה מה לשלול, כי למפלגה מעולם (וכנראה גם בעתיד) לא היה שייך. אדם סימפטי בצורה בלתי רגילה היה אותו זביגנייב ס. – מהנדס כימאי ברמה גבוהה ומומחה מעולה בתחום חומרי הנפץ. חוץ מי זה הוא היה עמית נהדר לכוסית.

לא זמן רב יצא להם לשבת בכלא ללא מעש. בדרג הכי בכיר נפלה החלטה, בעקבותיה כל הנידונים היו צריכים לרצות את עונשם בשטח מפעלים שונים של "ההנהלה המרכזית" שלנו. הם היו צריכים למלא תפקידים של יועצים לענייני יצור והשקעות. המנצחים העיקריים היו מנהלי אותם מפעלים, כי הם זכו ביועצים במלוא מובן המילה. ההגבלות היו נעוצות בזה שאסור היה להם לעזוב את המפעל, ונשים, לביקור בעליהן, היו צריכות לקבל כל פעם אישור מהתביעה הצבאית. בקשר לסגן שר במשרד הממונה על הפיקוח על התעשייה הצבאית הכימית, קארול אקרמן, הופיעה ידיעה קטנה, כמה ימים אחרי המשפט, בביטאון המרכזי - "טריבונה לודו", שק. אקרמן שוחרר מתפקידו של סגן שר במשרד התעשייה הכימית עקב אי מילוי חובותיו המקצועיים. באותו זמן, פחות או יותר, הייתה פרשה נודעת במוסקבה, של רופאי הקרמלין – "יהודים מרעילים" ובמלוא הקצב התבצע המבצע נגד, מה שנקרא, "קוסמופוליטים חסרי מולדת" (כמובן הכוונה הייתה רק ליהודים). ("פרשת הרופאים" – 1953 ערב מותו של סטאלין, הואשמה קבוצה של רופאים שעבדו הקרמלין, בניסיון להרעיל אישים בצמרת המדינה. רוב הנאשמים היו יהודים. הדבר לוה במערכה אנטישמית כמעט גלויה – המתרגם). ידידי אקרמן אמרו לו שמכל הפרשה הוא עוד יצא בזול, כי זה היה יכול להיגמר בצורה גרועה הרבה יותר מבחינתו. הוא הרי הי השתייך לאותו "הגזע" שרופאי הקרמלין האלה. העיתונות הפולנים לא לקחה חלק מיוחד בפרשה זו, חוץ הירחון "נובה דרוגי" ("דרכים חדשות"), ביטאון של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית. הופיע שם מאמר של פלוני מ. מירסקי, דרך אגב, יהודי, תחת הכותרת: "רוצחים בחלוקים הלבנים". מה לעשות, לא בפעם הראשונה בהיסטוריה, מלאו היהודים תפקיד של "שאבס גוי" ללא יהודים, נגד לאום שעם בניו הם עצמם נמנו.

את פרשת לאוגובו עיתונות פולנית לא הזכירה במילה אחת. זמן קצר אחרי המשפט המחלקה הפוליטית של המפלגה הוציאה החלטה מיוחדת, סודית ביותר בעניינה של לאוגובו.

הממונה הישיר עלי ב"הנהלה המרכזית", מנהל השקעות, יאן ג., בנס חמק מהפרשה. לפי מה שהוא עצמו טען (הוא, אבל לא אני) מה שהציל אותו היה

